

3.

szám

SZÉKELY

VTKERESŐ

◆ KÖZÉLETI-MŰVELŐDÉSI-IRODALMI HAVILAP ◆ MEGJELENIK SZÉKELYUDVARHELYEN ◆ I. ÉVFOLYAM ◆ 1990. JÚNIUS ◆ ÁRA: 6 lej ◆

▽ Páll Szilárd: MIKOR SZÓLAL MEG AZ ÖTÁGÚ SÍP? ▽
 Hubbes Éva: ORBÁN BALÁZS — TORDA VÁROS DÍSZPOL-
 GÁRA ▽ Veress Dániel: ZÁGONI MIKES KELEMEN HON-
 SZERETETE ▽ Mikes Kelemen: TÖRÖKORSZÁGI LEVE-
 LEK ▽ Balás Gábor: A SZÉKELYEK NYOMÁBAN (KÜVÉR
 FIAI ÉS A CSABA-MONDA) ▽ Nagy Olga: GYŰJTSÜNK
 NÉPI ELBESZÉLÉSEKET! ▽ Cseke Péter: HAZATÉRŐ
 SZAVAK ▽ Cseke Gábor, Lendvay Éva, Beke Sándor VERSEI

Csata Attila:

GYÖKEREK

LEVÉL-FÉLE RÉGI BARÁTHOZ

A fiad járt nálam a minap — komoly férfi már! —, fővárosi munkahelyére menet szakította meg az utat Brassóban, lehet, a te ötleted volt ez a látogatás („ugorj be ahhoz a vénemberhez, ha már arra jársz, nézd meg, él-e, hal-e” — vélem hallani atyai kérésed), na de nem érdekes, a lényeg: gondoltok reám. Azzal „szórakoztattam” a fiad, hogy elmeséltem neki megismerkedésünk történetét, a fiad valósággal itta a szavaimat... Te emlékszel-e? Hiszen annak csaknem egy fél évszázada! Te jó ég!

Kolozsváron történt, 1941 tavaszán a Fellegváron, akkor Bezeredy utcában... A Bécsi-döntés a határokat úgy húzta meg, hogy Torda, a szülővárosom Romániában maradt, Kolozsvár pedig Magyarországra került... Szüleimet egy kolozsvári román család kereste fel Tordán az ajánlattal: cseréljenek házat... S ők — én 6 esztendő voltam — elfogadták az ajánlatot, így kerültünk Kolozsvárra... Szép ház volt a kolozsvári (szép a tordai is), nagy udvarral, kerttel, de hát én idegen voltam ebben a környezetben, barátok, testvérek nélkül egyetlen gyermek — unatkoztam. És egy nap a kerítés hasadékaán átlépett, felfedeztem téged, vélem egykorú-forma fiúcskát! Egyedül voltál magad is (előttem a kép): egy fa tövében játszottál kevés lelkesedéssel. A nagy felfedezés örömevel kiáltottam át neked: „Te fiú!” Ljeden fordítottad felém a fejed, aztán felugrottál, s pillanatok alatt eltűntél a házban... És ez a jelenet még megismétlődött néhányszor, ugyanis kitartóan leskelődtem utánad, magatartásodat nem értettem... Egy nap aztán visszakíáltottál (tompán hangon, már-már sziszegve a szót): „Ce vrei?” Én pedig értettem, mit mondasz, hiszen asztalos apámmal a Regátot járva (anyám szerint) már-már hamarabb megtanultam románul, mint magyarul... Így kezdődött a mi barátságunk, s rajtunk keresztül akkor a szüleink, később a gyermekeink barátsága. S tart, kedves barátom — minden próbát kiállva! — szinte egy

fél évszázada...

Sok mindenről beszélgettünk a fiaddal, sok minden érdekeltte őt — velünk, kisebbségekkel kapcsolatban is! Például március 15... Mondtam neki: mi már tudjuk, hogy 1848 hordott magában hibákat is, a forradalom lázában az akkori Magyarország egyes nemzetségeit érték sérelmek, de nem ezek jellemezték a fölkelő nép lelkesültségét. Európa igaza tavasza volt ez, az első sorban meneteltünk Párizs, Bécs, Brüsszel zendülőkkel, és aki a kicsitől nem látja az óriást, az maga a törpe... A tavaly december 22-i forradalom mindenkit lázba hozott, az első között minket, magyarokat is. Hittük, reméltük (és hisszük, reméljük!), hogy valami visszafordíthatatlan történt, még akkor is, ha lelünk mélyén ott lapult a sejtelen: a fordulat igencsak törekeny, lévén örömtelen gyors, váratlan, spontán... Közép- és Kelet-Európa népei évszázadokon keresztül sínylödtek közös nyomorúságuk vermében. Mindegyikünk szeme a verem magasba vesző peremét, a szabadulást kereste, pillantást se vetve a mellette szenvedőre. S ha netán mégis figyelemre méltatta a másikat, akkor is csak azért, hogy annak hátára-nyakára hágya, egymaga szabadulhasson... S az iszaphírközés tart ma is... A nagy hangon meghirdetett „testvériség”, egy tűnik, a deklaráció szintjén marad... Hiszen valódi megértés és összefogás, csak az egyik fél önfeladásig menő engedményei alapján, hogyan is lehetne elképzelhető?... Mintha keveset tudnánk egymásról mi, egyvívású népek... Mintha nem is egymás mellett, egymás között élnénk... Hanem: más-más kontinensen...

„Érdekes, hasznos, fontos beszélgetés volt” — mondta a fiad, amikor elbúcsúzott, s nekem meggyőződésem, hogy a mi, közel ötvenéves barátságunk unokáinkban is tovább él.

SZENYEI SÁNDOR

BEKE SÁNDOR

JÁTEKVONATTAL A HALÁL KÜSZÖBÉN

A költők lelkét: satu közé zárták
zord tél-rendszerek, áldemokráciák,
ó mondd my darling, édes Justitiám,
bronz serpenyőkön van-e még igazság?
Íme én Balkán-bulvárokon járok;
köröttem fűtől aszfaltbetyárok,
zsebmeteszők, beteges übű királyok —
ó poézisok, fekete, fekete virágok
veletek mi lesz? fiókban moly eszen?
s ti fiúk Bermuda-háromszögben
a játékos haláltól ne féljetek,
csak álarca ő negyven-ötven évnek,
s még azért is csak játszatok vele
hullámvasútor, játékszerelvénnyel!

1988

Mikor szólal meg az ötágú síp?

Duba Gyula, Gion Nándor, Balla Károly... ismerősek-e számunkra ezek a nevek, mondanak-e egyáltalán számunkra valamit? Mit tudunk azokról a területekről, az ottani magyarokról, ahonnan ezek az írók származnak? Ismerjük-e gondjaikat, kultúrájukat, tudunk-e nagy általánosságokon kívül valamit is mondani kisebbségi sorsukról? A kommunizmus sötét éjszakájában nemcsak a magyarországi testvéreinktől zártak el, hanem a szlovákiai, jugoszláviai, ukrániai magyarságtól is, hogy a burgenlandi kisértetű magyaroktól ne is beszéljünk. Mit tudunk mi, itt, a magyarság csücskében, a világháború után kollektív bűnösnek kikiáltott, deportált, meg-lurcolt felvidéki magyarság további sorsáról, kisebbségi gondjairól és a magyarságukat tá-mogató új szelekről? Tudjuk-e, hogy például Ungvár sokáig csak Uzsgorod lehetett, Munkács meg Munkácsveo? Tudjuk-e, hogy a „kommunista zónában” sokáig csak a vajdasági magyar kisebbség vallhatta magyarnak magát, hogy ők magyarországi tankönyvekből tanulnak már évek óta és mégsincs felháborodva egyetlen tanügyminiszterhelyettes sem, hogy vajdaságban a magyar nyelvnek, mint hivatalos nyelvnek a használata nem számít szeparatizmusnak senki szemében?

Szomorú valóság, hogy a legnagyobb magyar kisebbségnek jutott a legnehezebb íga. Mi kerültünk a legárvább Európától (és nemcsak földrajzilag), minekünk kellett a legnagyobb megpróbáltatásokat magyarságunkért kiállni, és miránk vár a leghosszabb út az európai civilizáció felé. Ugyanakkor, ahogy a múlt rendszer egyre görcsösebben próbált a külvilágtól elszigetelni, úgy nőtt, a nyugateurópai érdeklődésnél sokkal intenzívebben a magyarok lakta vidékek aggodalma a romániai magyarok iránt. Minél kevesebb hír jutott el onnét hozzánk, annál többet tudtak ők rólunk. Minél erőszakosabb, embertelenebb volt az asszimilációs politika, annál nagyobb volt a szolidaritás, az együttérzés: és ma már jelképerejű a megmaradásért vívott küzdelem, ma már Sütő András, Tökés László, Király Károly nevének rezonanciája bejárta Felvidék, Vajdaság, Kárpát-Ukrajna legeludogottabb magyarok lakta településeit is.

Rajtunk, még mindig rajtunk, a magyarság szeme. És mintha még mindig többet akarnának tudni ők rólunk, mint mi róluk. Pedig most már nagyobb szükségünk van rájuk, mint bármikor. Mert az európaizálódás folyamatában — melynek, merem hinni, mégis van reális alapja Romániában —, a Magyarországhoz való közeledés mellett legalább annyira fontos a többi magyar kisebbség felé is hidakat építeni, hogy megértsük, megismerjük egymást, helyezzük, szerepünket ebben a közép-kelet-európai utókommunista zárvatarban: itt az ideje hogy megszólaljon, hogy minálunk is felharsanjon az Illyés Gyula által megálmodott magyar ötágú síp.

PÁLL SZILÁRD

ORBÁN BALÁZS — TORDA VÁROS DÍSZPOLGÁRA

Orbán Balázs halálának centenáriuma nemcsak ünneplésre, méltatásokra, hanem emléke szellemében adósságaink törlesztésére — gondolok itt publicisztikája számbavételére és bibliográfiai közzétételére is —, valamint újabb adatok közlésére is készlet. A székelyudvarhelyi Dokumentációs Könyvtár őrzi hatyúdáláért, *Torda város és környéke* című monográfiájáért kapott díszpolgári oklevelét, és azt a levelet is, amellyel eljuttatták ezt az okmányt a szerénysége miatt ünnepélyes átadásra nem vállalkozó Orbán Balázsnak.

Itt közlöm e két, eddig még ismeretlen korabeli dokumentum szövegét:

1/ „Mi Tordaváros Képviselő-testülete és Tanácsa adjuk tudtára mindenkinek, most élőknek és jövőendő belieknek, hogy midőn mai alólirott napon, városunk tanács-termében szokott keblü ügyeink elintézésére végett rendes közgyűlésünkre egybegyűltünk volna — városunk közönsége általános óhaja és közérzületének képviselői tag Szabó Lajos ügyvéd által lett tolmácsolása következtében *Orbán Balázs* országgyűlési képviselőt, Tordaváros monographiájának tudós megíróját, méltánylásával azon elévülhetetlen érdemeknek, miket „Tordaváros és környéke” című jeles művének — az anyagi haszon minden reménye nélkül — egyedül a tudomány és városunk multjának és jelenének nagyrabecsüléséből eredő megírása és kiadása által Tordaváros minden rendű és rangú, most élő és jövőendőbeli nemzedékével szemben szerzett és általa városunk közönségét örök hálára kötelezte le: *Tordaváros díszpolgárává* általános lelkesedés között egyhangu felkiáltással megválasztottunk, s mindazon jogok és javadalmak részeseivé tettük, a melyekkel városunk polgárai jelenleg bírnak, vagy a jövőben bírni fognak. Minek nagyobb bizonyosságául, és jövőbeli emlékeztetül adjuk ezen, a város polgármestere és főjegyzőjének aláírásával ellátott és szokott pecsétünkkel megerősített díszpolgári oklevelünket. Kelt Tordán,

1889. évi kisasszonyhava/ augusztus - MHÉ./ 29-én tartott képviselői gyűlésünkből. PH. Velits Ödön sk. polgármester, Nesselfeld Miklós sk. főjegyző”

2/ „Mélyentisztelt országgyűlési Képviselő Úr! Midőn Tordaváros Képviselő testületének f. évi Mind-szent hava/ október - MHÉ./ 16-án 74. sz. alatt kelt határozatához képest városunk díszpolgári oklevelét ./ alatt idezárva ezuton van szerencsénk a mélyen tisztelt Képviselő Úrnak hazafias üdvözléssel megküldeni — nem tehetjük, hogy a fellelti élénk sajnálatunkat ne tolmácsoljuk, hogy annak ünnepélyes átadására vonatkozó szándékaink az igen tisztelt Képviselő Úr esmert szerénységén hajótörést szenvedtek s így megfosztottak minket azon ohajtvavárt kedves alkalomtól — hogy a városunk minden lakója által mélyen érzett hála és nagyrabecsülésnek élő szóval is kifejezést adhassunk. Mindön azért mindennek dacára fenntartjuk magunknak azon — minket minden körülmények között megillető jogot, azon tőlünk el nem vitatható kedves köteletséget, hogy a várva várt kedvező alkalom adtán hálás köszönetünknek előszóval így is tolmácsai lehessünk — arra kérjük a mélyentisztelt Képviselőurat, hogy a polgári elesmerés ezen szerény koszoruját oly kegyesen fogad-

ni méltóztassék, mint a minő kézséges örömmel azt mi átnyújtani szerencsések lehetünk. Fogadja a mélyentisztelt országgyűlési Képviselő Úr legbensőbb hálánk és nagyrabecsülésünk őszinte kifejezését, melylyel vagyunk A mélyentisztelt Képviselő úrnak Nemes Torda város közönsége nevében Tordán. SzentAndrás hó 1889./ november - MHÉ./ 29-én aláztatos szolgálai: PH. Velits Ödön sk. polgármester. Nesselfeld Miklós főjegyző.”

Együttal most köteletségünk a *Torda város és környéke* című munkájával kapcsolatos, és más hiba igazítása. Ez a mű ui. — *nem azonos* az Aranyosszék és vidékének a leírásával, ahogyan azt a városunkban megjelent Szabadság című hatilap 12.számában az Orbán Balázs Közművelődési Egyesület vezetője írta. Torda soha nem tartozott Aranyosszékhez, minden közelsége ellenére se, ámde könyvészetileg is két különkötetről van szó. Az Aranyosszéket tárgyaló kötet ugyanis A Székelyföld leírása... című munkájának 5.kötetként jelent meg 1871-ben Pesten, *Torda város és környéke* viszont 1889-ben Budapesten.

E vaskos hibát már most ki kell írtanunk az olvasók és a nagyközönség tudatából, nehogy születése idejéhez hasonlóan járjunk, amely-nél még ma is kísért a helytelen évszám.

Orbán Balázs születése 150. éves fordulója kapcsán egy írásomban kitértem születési éve helytelen illetve helyes használatára. Részben nyújtottam ennek írodalmát, örömmel nyugtázva, hogy 1921 óta a székelyföldiek és főleg az udvarhelyiek csak helyesen említik. Ezért különösképpen igen sajnálatos, hogy a fenti, a Szabadságban megjelent írásban újból, és éppen itt, Székelyudvarhelyen születési éve tévesen szerepel. Születési éve: 1829. De még egyéb helyeshibákra is sort kellene kerítenem...

Molnárné HUBBES ÉVA

Az országos településhálózat-fejlesztési koncepcióra alapozott közigazgatási-területi átszervezés a romániai településfejlesztési politika egyik sarkalatos kérdése. Az ország megváltozott gazdasági-társadalmi helyzetének tudatosulása eredményeképpen, a demokratizációs folyamat közepette világossá vált, hogy az előtűnő állóidőszak számos elemében minőségileg új település- és területfejlesztési csomagot kell követni. Tehát egy regionális településfejlesztési stratégia körvonalazása elodázhatatlan.

A területi közigazgatás és a gazdasági térszerkezet közötti összefüggés oldaláról tekintve a régió – így Székelyudvarhely és vonzáskörzete – alapvetően történeti-földrajzi képződménynek tekinthető, míg az itt élő lakosság regionális öntudata és identitása az összetartozást, együtvértartozást erősíti.

Az egykori Udvarhelyszék – mint anyaszék – a közigazgatási státusz megváltoztatásával a XV. század végétől több évszázadon át rögzítette a regionális identitás területi kereteit és a regionális öntudat (így az adott terület közösségével való anyagi szellemi azonosulás) újratemelését biztosító intézményhálózat alapjait teremtetve meg.

E sokrétű problémakör egyik fontos vetületét éppen a meglévő településhálózat és a közigazgatási-területi beosztás kapcsolata képezi. Itt felemlíthetjük a város és falu sokarcú funkcionális kapcsolatát, az Udvarhelyi-medence településeinek összetartozási (pl. közlekedési, hagyomány szerinti) vetületeit, a hálózati-jellemű, a települések között kialakult vonzáskörzetek struktúráját és másokat. Ezen túlmenően az utóbbi években egyre inkább tudatosult a lakosság egyes csoportjainak a településekkel kapcsolatos érdekszférái, amely végső soron hozzájárult a lokalizációs egységesség megerősítéséhez és ezzel számottevő helyi településfejlesztési (sőt összetartozási) energiákat váltott ki.

A tudományos településföldrajzi kutatás során már kiderült, hogy Székelyudvarhely vidéke városi-urbanizációs terület. Tehát csak célzottan fejlesztéssel lehetne új, dinamikus központokat (pl. Páraid, Homoródszentmárton) létrehozni. Viszont a városfejlesztési elvárásainak mellett nem elhanyagolható a településhálózat többi elemének, egységeinek, így az apró, kis és közepes nagyságrendű falvak fejlesztése sem. A hatáskör és felügyeleti kérdéseknek összhangban kell lennie a város – és községfejlesztéssel, általában a területfejlesztéssel – és rendezéssel.

Az udvarhelyi medence településhálózatának fejlődését megalapozó tudományos kutatómunka és célprogram lényege az elkövetkezendő 15–20 éves időszak megalapozott terület- és településfejlesztési tevékenység megszervezése lenne. Tekintettel a témakör fokozódó fontosságára és sokrétű voltára a tervtanulmány, jövőfejlesztési szcenárium kiértékelés országos távlati terület- és településfejlesztési terv részét kell hogy képezze. A leendő Udvarhely megye esetében is egyeztetni kell a tárcaérdekeket (pl. vasúti hálózat kiépítése, a vonalas és hálózati infrastruktúra létrehozása), ugyanakkor nem kell erőltetni a népesség túlzott koncentrációját a városokba és felsőfokú központokba, amelyek számos

esetben már irreverzibilis demográfiai erőztést indított el.

Az új alapokon álló terület- és településfejlesztési koncepció s egyben egy új megye létrehozásának lényege és fő célkitűzése az alábbiakban összegezhető:

- a.) a termelő ágazatok gazdaságilag hatékony fejlesztése és területi elhelyezése
- b.) a településfejlesztési politika a településhálózat egységét átfogó tevékenység
- c.) biztosítani kell a terület- és településhálózat fejlesztési valamint a közlekedés lényegi összhangját
- d.) az államigazgatási rendszerek adekvátumában kell tükröznie a településhálózat területi-funkcionális egységeit
- e.) jóval nagyobb teret kell adni a lokális településfejlesztő energiáknak (pl. meggyorsítható a városi nyilvánítás üteme, s így az ezredfordulóra

Lesz-e Udvarhely Megye ?

funkcióképes kisváros-hálózat alakulni ki)

f.) fejleszteni kell a falusi térséget, támogatni kell a funkcionálisan együttműködő település együtteseket,

g.) a beruházási politikának erősítenie kell a községek népességmegtartó képességét.

Mindezek ismeretében Udvarhely megye újraalakítása indokoltnak tűnik. A gazdasági, történelmi, demográfiai, etnikai, jogi, közigazgatási, társadalmi és turisztikai szempontok egyaránt indokolják az egykori Udvarhely megye visszaállítását. Elég ha a gazdasági, növekedési és beruházási követelmények kapcsán a termelőkörök észrevetéseire hivatkozunk vagy éppen egy viszonylag elmaradottabb vagy hátrányos helyzetű gazdasági körzet fejlesztésére, az okosabb település-lehetőségekre és alkalmas munkaerőviszonyokra hívjuk fel a figyelmet.

Székelyudvarhely vidéke. Udvarhely megye évszázadokon át különálló közigazgatási és közigazgatási egységet alkotott. Természetföldrajzilag egységes fekvésű és pedoklimatikus terület, amely az egykori Udvarhelyszék, majd Udvarhely vármegye (1876-tól) jogutódaként mint rajon létezett 1968-ig. Noha az ellenérvek között szerepelhet a területi megosztottság, a tranzitviszonyok hiánya, kevesebb lakosság és kisebb terület, kisebb gazdasági potenciál meg egy újabb adminisztratív apparátus kiépítése, mely az államkasszába terhelne (de ez csökkenthető!) és mások, addig a megvalósítással kapcsolatos előnyök a területi öngazdálkodás és öngazdálkodási irányítási mutatók: a demokrácia teremtette új feltételek között jobban körülhatárolható a városok és községek feladatköre és felelőssége, előnyösebben és sokoldalúbban használhatók fel a helyi gazdasági erőforrások, életképesebbé tehető a város- és községüzemeltetés, a vonalas és hálózati infrastruktúra kiépítése, előnyösebbé tehető a területi tervezés és munkamegosztás, az idegenforgalom, különösen a falusi turizmus fejlesztése, a törpe, apró és kisfalvak átgondolt fejlesztése, a lakosság alapfokú igényeinek kielégítése (ellátás) és az élet-színvonal egyenletes növekedése, a városökológiai

kérdések körültekintőbb megoldása. Így például a leromlott – elhanyagolt kis és közepes nagyságú falvak fokozatos fejlesztésével, gazdasági fellendítésével megakadályozható a munkaerő elszármazása és Székelyudvarhely körüli erőteljesebb agglomeráció kialakulása. Különösen a piacgazdaságra való áttérés időszakában a vállalkozási kedv szorgalmazására van szükség, megszüntetve a köztes átfedéseket, melyek a szervezettebb gazdasági struktúrák kiépítését akadályozták. Udvarhely megye három városa, Székelyudvarhely, Székelykeresztúr, Szentegyháza, 21 községe és 126 falva az operatív gazdaság- és pénzügyi fejlesztés egy újabb területi láncszeme lenne. Ugyanakkor fontosnak tartjuk a gazdasági térszerkezet (a gazdasági-társadalmi és természeti tényezők, folyamatok térbeli rendszere) és a közigazgatás összehangolását. E téren Udvarhely megye modellértékű képességeit tudna felmutatni, ugyanis a

2207 km²-nyi területével és mintegy 130 000 lakosával optimális nagyságú és erejű megyék közé sorolható. Mindezen túlmenően jobban összehangolható a települések vonzáskörzetei is. Következésképpen a gazdasági

térszerkezet átfogó rendszerében a természeti környezet, a termelési, a népességi és települési szféra hatásmechanismusai a területi tervezés sarkalatos kérdésekként kezelhetők a leendő Udvarhely megye életében. E négy problémakör valamelyik elemének megváltoztatása (pl. környezetterhelés) kihat a többi három elemre s komoly funkciózavarokat eredményezhet. Megfelelő arányok hiányában pedig területi válságot is előidézhet. Tapasztalhattuk, hogy vidékünkön a gazdasági, de főleg ipari beruházást nem kísérte megfelelő termelői infrastruktúra és megkezdésbéli lakosság ellátását célzó kommunális fejlesztés, közművesítés. A megyehatár korrekciójával a gazdasági „árnyékban” levő megyeszéki települések is fellendíthetők, ha nagyobb gondot fognak fordítani a termelői és szociális infrastruktúra kiépítésére. Tovább gondolva a kérdéskört az is felmerül, hogy a gazdasági térszerkezet melyik elemét lenne célszerű szinkronban hozni a közigazgatással, hiszen mindegyikhez nem igazodhat, mivel területileg ezek sem fedik egymást. Következésképp a közműrendszer kialakítása a történelmi, társadalmi és politikai tényezőkkel függ össze. Ilyen értelemben pedig az udvarhelyi medencében élő emberek identitásadata régi keletű: e homogén, kisebb tájegységhez fűződő területen a lakosság érzelmi kötődése is erőteljesebb.

Székelyudvarhely fejlődése az évszázadok során a városi város, kisvárosi központ, egyházi és közigazgatási központ, iskola- és fürdőváros, majd a két világháború után iparváros funkcióiban következett. Ipari, kereskedelmi, közlekedési, művelődési-egészségügyi és idegenforgalmi vonzása kiterjed az egész tervezett gazdasági körzetre, régióra. A közös történelmi-életi hagyományok ismeretében a megye területén élő érdeklődősség regionális öntudata és identitása igen jelentős tényezőnek számít. A kecskerítő távlatnyitással mellett a megújuló gazdasági és társadalmi élet hétköznapijainak döntő szerepe lesz a új megye felvirágoztatásában.

Dr. VOFKORI LÁSZLÓ

Zágoni Mikes Kelemen honszeretete

Szándékosan használok ezt a jelenkori szóhasználatunkból jobbadán ki-pergett fogalmat, a mai, közkeletű hazaszeretet helyett. Jobban illik Mikeshez, hiszen jókora idő választ el tőle: az idén ünnepeljük — reméljük világszerte — születésének háromszázadik évfordulóját. Következésképpen patriotizmusának elemeit, összetevőit is a maga korában, a XVIII. század viszonylatrendszerének körülményei közt kell szemügyre vennünk, nyomatékosan élete és egyénisége egészen személyes és csakis egyszervolt mivoltában.

Az értelmi elemekből, érzés-nyalábokból, emlékekből és sóvárgásból összeálló mikesi honszeretet legszemélyesebb vallomásaiból olvasható ki. A Leveleskönyv létrejöttének kiváltója is a honhoz való kötődés volt. A száműzöttnek tilos volt élete utolsó éveit az erdélyi rokonsággal levelet váltania. Az Édes Néném, a képzelt rokon és honfitársnő, Mikes számára jelentős mértékben a szülőföldet, tágabbban Erdélyt is jelentette, Mikes múltjának jelen valóságként tételezett eleme volt. Ez tette indokoltá kapcsolatuk bizalmasságát, a levelek nyájas és enyelgő hangját, a szülőföld feletti gondolatok, gondok megosztását.

A szülőföldet, még inkább a szülőfalut, történelmi emlékezetünk nagy helységi szimbólumát, Zágont, ezt a Háromszéki havasok öblében meghúzódó helységet, melyet Mikes annyiszor említ nem szűnő vágyódással, fájdalmas ragaszkodással. Am Zágón nem csak egy székely falucska volt, hanem Mikes számára a gyermekkor valósága és álomvilága is, a földrajzi tájba beleköltöző idő, az időt határtalanra és végtelenre tágitó emlék.

Zágon, Mikes életébe és művébe fonódva és forrva, a honszeretet, a pátriához való olthatatlan ragaszkodás summázatává, jelképévé, csodálatos tartalmi telítettségű mítoszává vált. A vándor majd örök bujdosó bebarangolta — Rákóczi kíséretében — földrészüket. Élt akkori világvárosokban, látott királyi udvarokat, lakott főúri kastélyokban, hajózott tengereken és folyamokon, átkelt a Balkán hegységen, és mégis késő öregkoráig az Olt vizét, a Bodza patakot, a zágoni havasokat emlegette. Csodálatos kertekben, pompásan kiképzett csatornák partján sétált, hatalmas gyümölcsösök és gyapotmezők ösvényeit rőttá, de bárrová is vetette sorsa, az itthoni pisztrángos fürge hegyi pa-

kokat emlegette, orrában az itthoni fenyvesek gyantás illatát érezte, a Balti — a Földközi —, Márvány — tenger partján is zágoni malmok és rönkvágó fűrészek kelepettek fülében. Így, a nagy világjárásban is a hazai ásványvizek ízét kívánta, a szülői otthonból a mézespogácsa édességére, a méhser édes — csípős ízére emlékezett, a csurgatott tészta — leves páráját szippantotta orra, a kolduslábnak nevezett csörögfeleséget kívánta. És mindezek fölött a káposztát, melyről nem egyszer, nem kétszer, de tizenkét-szer frt költői ihletettséggé sorokat.

Mindezen ne lepődünk meg. A hatalmas bujdosó értelmében, érzelmeivel, nem utolsó sorban izelő bimbóival emlékezett nyolc-kilenc éves korában elhagyott szülőfalujára. Mikes Kelemen, az oldalazó szavajárású székely, aki kedvelte a látszólag kizárólagos tartalmú szentenciákat, játékos vonzatokat, szállóigévé válva írta: „Mármint itt derék házas-tüzes emberek vagyunk, és úgy szeretem már Rodostót, hogy el nem felejthetem Zágont.” A 37. levél kezdő mondatában az értelmi hangsúly örökérvényűen az utolsó szavakra esik.

De ha nem feledhette Zágont, a tágabb haza, Erdély iránt is épp oly erős volt — a fokozatos teljes elmagányosodásban — szeretete és ragaszkodása. Hány-szor buggyan ki belőle, szemléletes képbe öltöztetve vágyakozását: „Jobban szerettem volna káposztás fazék lenni Erdélyben, mintsem kávét ivó findsája a császárnak”, és „jobb volna Erdélyben máltát enni, mint itt búzakenyeret.”

A tágabb szülőföld Mikes életének nem csak háttérvilága, egyben erkölcsi tartalma is. How honszeretete mennyire

gazdag, tartalmas nyomkövethető valóságérzékelésének realizmusában, gondolkodásmódjának pragmatikus prakticitásában, jellegzetesítő módon nyelvében, stílusában.

Mikes Kelemen, észjárása szerint, józan, borongásra, tréfálkozásra, gúnyolódásra egyaránt hajlamos kodályú mindennapi ember volt; erkölcsi tisztaságával, Rákóczihoz való hűségében, eszmei kötődése következetességében rendkívüli személyiség; tolla után kivételes, páratlan frói tehetség, egyike a mértékszabó legnagyobbaknak anyanyelvünkön. Írásművészetének hajszálgyökereit a hazai földben, gyermekkor világában kell keresnünk. Zágóban, Zabolán, Abafáján, az egyszerű falusiak, a hegyaljai földet művelők, a havasokban legeltetők, erdőlők, hamuszírfűzők, zsindelet faragók, rönkfuvároztók, vadászok, szitakéregk-észítők, az udvarházi cselédség közt tanult meg beszélni, ízzel, színnel szólni, az iskolamester — aki alighanem a tiszteletes úr volt — pallérozása alatt. Szava természetes élő beszédhez simul, örzi, és a használó személyiségével frissíti a nyelv lelkét, amíg az képessé lett tökéletesen kifejezni szellemét. Idegen nyelvek megtanulása, francia olvasmányai, a kötetlen társalgás természetesen gazdagították szókészletét, felszabadították nyelvtelremítő képzeletét, izmosították fogalmazó tehetségét, de mindvégig itthonról örökölt nyelvi ösztönével élt. A nyelv számára az önmegtartás egyik eszköze volt. Rejtőzködés és védekezés: nehéz éveken, évtizedeken az állandó veszélyeztettség tudatában, az örökös bizonytalanság állapotában élőt a nyelvben jelentkező szülőföld-kötődés segítette át. A nyelv számára egy darab megmenett otthon, egy darab elidegeníthetetlen, elorrozhatatlan haza volt.

Mikes honszeretete, számos elemében példázatosan fedi azt amit mi, itt, most, az ezredvégen hazafiságnak nevezünk. Mikes abban is mai, hogy ez a kötődés, nem szólam volt számára, hanem helytállás, felelősségvállalás, cselekvés, egyéni és közösségi döntések iránymutatója.

Hazafisága, életünk mai körülményei közt jelentéshordozó, példátmutató erkölcsi valóság. Mikes nem csak egy nagy fró, de igaz patrióta is, a szó magvas és nemes értelmében: szfvünk szfvében kortársunk.

„ÚGY SZERETJÜK MI IS TRANSILVANIÁT, HOGY NEM FELEDHETJÜK ERDÉLYT”

Él immár 300 éve. Bár meghalt 1761-ben bujdosóként, Rodostóban, az atyjaként szeretett II. Rákóczi Ferenc fejedelem, s vele a szabadság igaz ügye mellett kitarva.

Főműve, a Törökországi levelek, „melyekben a II. Rákóczi Ferencz Fejedelemmel Bujdosó Magyarok Története más egyéb emlékezetes dolgokkal együtt barátságosan előadatik” — csak 1794-ben adattatott ki először, Szombathelyen. A második kiadásra ugyancsak késve, 1862-ben került sor. Miért? Veress Dániel idézem: „A magyarázat kézenfekvő. Miként Rákóczi Ferenc neve másfél évszázadon át tiltott név volt a Habsburg-birodalomban, a róla olvasható munka is a nemkívánatos, elkobzásra ítélt művek közé tartozott. Az elnyomók igen jól tudták, hogy a műtát is teremteni kell. Egy történelmi korszak az által válik igazi múlttá, tehát fenntartó, termékenyítő, előrevívó erővé, ha megírják. A hősi, a lelkesítő kuruc szabadságharcot és központi alakját, Rákóczit akarták meggyilkolni azzal, hogy emlékét elhallgatták, meghamisították. „Számkiűztek nemzedek köréből, /Számkiűzve volt még neved is” — mennydörögte 1848 áprilisában Petőfi Sándor.

De Mikes elnémitását az osztrák zsarnokság csak félig érte el. A kevés példányszámban megjelent, gondosan rejtgetett és titkon terjesztett Leveleskönyv nem maradt hatástalan. A magyar irodalom legjobbjai ismerték, olvasták, anyagot és ihletet merítettek belőle Rákóczi iránti rajongásuk táplálására.

Jut eszünkbe ugye, hogy nemrég nálunk se jelenhetett meg — s tennünk kell róla, hogy mielőbb megjelenjék! — másik jeles ünnepeltünk, a legnagyobb székely műve, a Székelyföld leírása, melyben a kor politikusaiknak nem tetsző történelmi emlékezet is szóhoz jutott volna, s jusson eszünkbe az is, hogy hány meg hány jelentős évfordulónkat nem ünnepelhettük meg, s ha valahogy — alkotmányosan nem, de ténylegesen, gyakorlatilag illegálisan sikerült mégis megtennünk: annak fájó következményei lettek, me-

lyek okozói sajnos még mindig büntetlenek...

Mért térek ki kevésbé irodalmi dolgokra? Nemcsak Mikes ürügyén, de példáját is követve.

Gondoljunk csak arra, hogy a sok szépen írt levél, mely „az elmének úgy tetszik, valamint a szemnek a kapros és téjfellel béborított káposzta, mely távulról úgy tetszik, mint egy kis ezüsből való hegyecske, a melyről ha leveszik azt a lágy ezüst fedelet, alatta drága fület lehet találni. „, gondoljunk csak arra, hogy ezen levelek bizony élő történelem rangúak, bizony a hazája „jóvát és csendességét” is kívánó Mikesnek saját bajain is enyhítettek: újra- és újrafogalmazták a reményt, mely „igen szükséges, mint az eledel, a rossz házakban lakván mostanában, azt reméljük, hogy még jöbökben lakunk”.

S nagyon igényesen — világosan, helyesen, ízesen — fogalmazott Mikes, tudatosan igényesen — intés ez is a mának, mikor József Attila szavaival „ az emberi élet kevés a napi gondok elsorolására is”, pedig „ az igazság fölismeréséhez idő és elmélyedés kell”, tennünk kell, fáradságot nem kímélve, hogy részünk lehessen a művészetnek s az igazság megismerésének életértelmű örömeiben.

S gondoljunk csak arra is, hogy őszintén, nyíltan, nem kendőzve a bajt írt Mikes a valóságról, külsőről s belsőről egyaránt. Nem melőzve a gazdasági, gyakorlatias kérdéseket sem, azoknak is meglévén a maguk fontossága. Idősebb dolgok, nemde?!

A szőlőtermesztést Torda vármegyében is a külhonban látott jobb mintára szorgalmazni kívánó Mikes egyben szépprózánk jeles úttörője is: ezen nem ütődünk meg. Alapjában szellemekkel foglalatkoskodó nagyjaink nagy részénél megfigyelhető hasonló jelenség.

A sors fintora, hogy aki a gazdálkodás dolgában is józanul gondolkodva javasolt — a sorok között is —: megtette ezt tehetetlen száműzöttként, abszolút kisebbségben...míg mások (az éppen hatalmon le-

vők) akkor s később odahaza Erdélyben...

Zágoni Mikes Kelemen, be nagyon kellett Neked az édes néne, ki képzeletbeliként is közelebb volt, mint édes hazád havasi, melyek felé csoda suhajításokat bocsátottál; az Ur ugyanis befedezte előtted az oda vivő utakat...

Bizony jó, hogy nem halod, hogy itthon vendégnek nevezhetik egyesek kisebbségbe szorult véreid a XX. század végén, s hogy mai bujdosó honfitársaid jó része a „menekült” címkét viseli, s hogy sokan nem jönnek vissza, bár az Ur nem fedezi be előttük a hazatérés útját, örökségedhez méltatlanoknak bizonyulván...

Bizony jó, hogy nem láttad ékezetétől is megfosztott falud a tavaly, s jó, hogy nem fájhat még az is tenéked, hogy az itteni magyarok fioknak hasznos tudományokra való oktatását sok esetben itthon is csak idegen nyelvű iskolákban érhetik el...

Bizony jó, hogy szemed nem ütközik meg szívbe nyilallón az általad is otthonosan ejtett írott sok erdélyi magyar helységnévnek a helynévtáblákról való kiszorítottságán...

S bizony jó lenne legközelebbi megünneplésedkor tágabb szülőfölded magyarjainak s más nemzetiségűinek jobb sorsáról beszámolni Neked.

Nagyon szeretjük, úgy szeretjük mi is Transilvaniát, hogy nem feledhetjük Erdélyt. Bizony nekünk is jól fog, jól fogna ma is megértő humorod, a keserűdes, s jó volna ha azt az ellenünk viselkedők is megszívlelnék...

Gondjainkra figyelmezőn, s bajainkba bele nem nyugvón, s hál' Istennek azokat nem palástolva köszöntjük hát Mikest, ki szükség esetén az is tudott lenni: az idegenbe is otthont — ha sanyarédeset is — varázsló kakukk, kinek neve jelképként fonódott össze — imára kulcsolt kézként — a Zágonéval. Jelképként szülőföldszeretetnek, hon- és szabadságvágyának, s hozzátenném: a székely ízekkel gazdagított irodalmi értéknek úgyszintén.

Zsigmond Győző

M A G V E T Ő

MIKES KELEMEN

TÖRÖKORSZÁGI LEVELEK

14. levél

Drinápoly 6. junii, 1718.

Mi még itt vagyunk, de nem tudjuk, mire ítéltetünk: hadakozásra-e vagy békességre? Gondolom, hogy az utolsóval vet nek itt láncra. A réz effendit (a cancellariust) gyakran küldi a porta az urunkhoz, aki minden zsebét, kebelét, csalmáját tele hozza ide ígérettel, de csak ígérettel és nem valósággal; nagyon biztatnak a hadakozással, de mennél inkább beszél a török a hadakozásról, annál nagyobb kedve vagyon a békességre. De ki mame gondolkodni a békességről, holott ma a vezér tollakon, fégyveresen valamint egy Hercules, a hadakkal megindult innét Sophia felé? Tudja ő azt, hogy nem lesz szüksége a sok hadra, amint is nem sok had mene el véle. Elég a, hogy mind a vezér mind a jancsáragya igen nagy pompával indultak meg. E csak komédia: mert ők már régen járnak a békesség után; nem is egyébként megyen Sophia felé

hanem, hogy közelebb legyen a helyhez, ahol a békesség tractájára gyülekeznek a követek.

Ilyenförmán, édes nénem, ellene ne mondjunk, de bízást hátat fordítsunk Erdélynek — annak a kedves tándérországnak és imádjuk az istennek rajtunk való csudálatos rendelését, nemesak a mostanit, de még a jövőndőt is, mert ugyan gondolja elké: a császár nagy ígéretekkel tele való szép levéllel küld egy kapiszi basát az urunk után Franciarszágha, Pápai János uramat is elküldötte a porta a kapiszi basával. S bizonyos, hogy olyan reménység alatt jöttünk ide, hogy hadakozás által menjünk be hazánkban; de nem a volt az irántunk való rendelés. Az el volt végezve, hogy mi ide békességre jöjjünk, és ebben az országban töltsük el a bujdosást.

De ha az Isten a hadakozásról való reménységünket meggátolta, mind-
jünk másfelől az ő hozzánk való jóságát; mert amiesoda nagy szövevényben
vagyunk most a francia császárral, az igaz, hogy Franciaországban maradás
nem lehetett volna, és ha ide nem hítták volna is, csak kételem lett volna
Franciaországból kimenni az urunknak. Aminthogy, miént ide érkezett
Orleans herceg, a francia-regens, az urunkkal semmi correspondentiát nem
tartott, és leveleire választ nem adott. A császárral való colligatiojára való
nézve mit csináltunk volna tehát, hogyha az Isten nem akarván idevaló
jövömlünket, a török utánunk nem küldött volna olyan nagy tisztességgel?

62. levél

Rodostó, 11. junii, 1725.

Eleget nevettem, édes néném, a kéd udvaros köszönetin, mintha én azt
megérdemltem volna, és mintha valamely új dologra tanítottam volna
kédet: de el kell vennem, és meg kell tudnom, hogy a kéd köszöneti csak arra
való, hogy bátrabban kinyissam a tudományomnak erkélyit. Jó némelykor
megbátorítani az embert, mert sokan vannak olyanok, akik szégyenlik
világosságra tenni gondolatjokat, noha jobban gondolkodnak sokszor, mint
azok, akik aztot csak bátran kipökök.

Arról igen okosan gondolkodik kéd, hogy úgy szeretné neveltetni a fiát
s és leányát, valamint ott Pérában nevelik a franciák. Édes néném, ott pedig
csak kereskedőket lát kéd: de az országokban kellene látni, hogy a nemes-
ember gyermekeit mint nevelik. Az való, hogy nekik magok királyok vagyunk
és ahol mindenféle tudományok és mesterségek virágoznak. Az is való, hogy
egy országnak a boldogsága az iffiakot való jó neveltetésekből áll — a
hadakozást, a tudományokat, és a mesterségeket akkor kezdik tanulni. A mi
boldogtalan országunkban mindezekre alkalmatossága nincsen egy iffiúnak,
noha mindezekre olyan alkalmasok volna, mint akármely nemzet. Mind-
azonáltal úgy tetszik, hogy mégis jobban lehetne nevelni az iffiakot, ha az
atyák arról jobban gondolkodnának. Noha közülük sokan tudatlanok, és
egy vaknak nehéz a világtalant vezetni. De, ha magok is a tanulást jobban
szerették volna, a fiakat többre taníthatnák, mert egy jól neveltetett és
oktatott iffiú a fiát aszerént neveli. Mert ugyanis nézzük el, hogy neveltetnek
nálunk az iffiak közönségesen? Legalább tíz vagy tizenegy esztendő koráig
a faluból ki nem megyen, hanem addig a falusi iskolában jár. Addig az ideig
megtanul olvasni, de az olvasással sok paraszti szokást is tanul. Ha iskolában
nincsen, otthon egyebet nem lát hanem minden héten hétszer az apját
részegen látja, aki nem törődik azzal, hogy a fiában valamely nemesi és
keresztényi jó erkölcsöket oltsón, és csak a cselédekkel való társaságban
hagyja alkiót mindenféle rossz szokást és rossz erkölcsöt látván és tanulván,
azok benne csaknem holtig megmaradnak, és a nagy parasztságban való
neveltetése miatt azt sem tudja, ha nemes ember gyermeke-e? Talám meg
sem tudhatná másként, hogyha csak a jobbágyok kis uroknak nem neveznek.

Talám hivatlan is ide kellett volna jönnünk, és nem fogadtak volna olyan
nagy becsülettel, itt pedig az urunk nagy becsületben vagyunk, pénzt elegendőt
adnak, és annyit, hogy Franciaországban hat esztendőig sem adtak annyit,
mint itt esztendőre adnak. Látja kéd, mely jó az Isten, ha egyik kezével
eltakarja előttünk Földélyt, a másikával táplál. Édes néném, hát kétségben
essünk-e? Nem, hanem bízzunk, és mindaddig reméljük, hogy meglátjuk azt
a tündérszágot, valamég élünk. Ha meghalunk aztán lássa meg, akitől
lehet. De ha lehet, hogy az egészségire vigyázzon kéd, az is lehet, hogy szeret
kéd, de azt nem lehet elhinni, mint szeretem kédet.

Tizenkét vagy tizenhárom esztendő korában valamely collégiumban
bepillantják, ahonnan huszonnégy vagy huszonöt esztendő korában szaba-
dul ki. Olyan idejében, amelyben másutt már az olyan iffiú jó diák, jó
historicus, a gyömetriát, gyeográfát szükségéhez képest tudja, és már jó
hadi tiszt, nemesak hadi dolgot, de országos dolgot is bíznakak reája. De
már vigyük haza pompával a mi huszonöt esztendő diákunkot a collégi-
umból, és nézzük meg, hogy annyi tanulás után mit tud, és hogyha használ-
hat-e valakit tudományjával az országnak vagy magának? (...) De mit tanult
volt annyi esztendőig? Csak a deák nyelvet, és egyebet nem tanulván, annak
házinál hasznát nem sokat vesz, és a gazdaságban olyan tudatlan mint
mások. És a physicából annyit nem tud, mint a molnája vagy a kovácsa,
nem tudván csak annak is okát adni, hogy miért hinti meg vízzel annyiszor
az égő szénit. Annyi deákiséga után csak azt is a tisztartójától kell megkér-
deni, ha szőlője délre vagy északra fekszik-e? Kérdjük már aztot, hogy mikor
fogja hasznát venni a logikájának, ha megházasodván a gazdaságkor annak
semmi hasznát nem vesz? Az országgyűléseiben elmépvén, az ország dol-
gához nem tud — nagy esendességekben kell hallgatni a végzéseket, mivel ha
ott úgy disputálnának, mint az iskolában, azonnal ő is félugranék székről,
és felkiltanék: Nego majorem. De azokhoz nem értvén, olyan tanácsot kell
adni, hogy hányják el az embertőt. Nemhogy azt tudná, hogy miben áll az
ország haszna, de azt sem tudja, micsoda országok szomszédi Erdélynek?
Hogyha a Maros a Tiszában foly-e elsőben, vagy a Dunában? de hol? a maga
más kérdés volna. Mindezekből látjuk, hogy a nyolc vagy kilenc esztendőig
való tanulásnak se magase az ország hasznát nem vesz, mert a deák nyelvnek
úgy vennék hasznát, ha a hadakozásról, az ország igazgatásáról való könyve-
ket olvasnának. De így a mi philosophusunk egy-két esztendő múlva olyan
tudatlanná leszén, valamint a gondviselője, és ha a tisztartójának nem
kelletnék írni, talán az írást és olvasást is elfelejtené. Nem akarom ezekből
azt kihozni, hogy a deák nyelv haszontalan volna, hanem csak azt mondom,
hogy egy nemesembernek idővesztés annyi esztendőig csak azt a nyelvet
tanulni, mivel amellett más egyéb hasznos tudományt is tanulhatna; egy
parasztember gyermekének még haszontalanabb, és jobb volna miént írni
és olvasni tud, valamely mesterségeket tanulni, mivel a mesterségek és a
kereskedések hajtának hasznát egy országban. Tudom, hogy a mi orszá-
gunkban egy iffiúnak más tudományt nem lehet tanulni, mert nincsenek arra
való collégiumok, mint más országokban, ahol egy huszonöt esztendő iffiú
négy- vagy ötfele tudományokat is tud, és egy közönséges iffiú két vagy
három mesterséget. De lehetetlen nem kell kívánni a szegény erdélyiektől.
Nem is kívánok. De az atyák nagy számat adnak azért, hogy a fiakat nagyobb
gondviseléssel nem nevelik, és a nemesi jóerkölcsre nem ingerlik még eleinte,
hanem még példát adnak a részegeskedésre, a feslett és tunya életre. Ha a
fiakat csak arra vennék is, hogy a deák könyveket magyarra fordítsák úgy a
tanulásokot a közönséges jóra fordítanak, mivel sokan vannak olyanok, aki
arra alkalmasok volnának. És ha csak egy könyvet fordítana is meg életé-
ben, azzal mind magának, mind másoknak használna és látna valamely
gyümölcsét annyi esztendőig való tanulásának. De a sok hejjejuhija, a kopó,
a virradtig való ital mindezekre időt nem ad, és nem engedi, hogy az elme
valamely hasznos dologban foglalja magát. És ha megvénül, jó tanácsot sem
tud adni: mert iffiúságát haszontalan töltötte el — és egy tudatlan tanácsúr
olyan egy országban, mint egy üres hordó a pincében.

De, édes néném, most veszem észre, hogy miben töröm a fejemet.
Mindazonáltal, mint hazafia, azt akarom, hogy a tudomány oly közönséges
volna nálunk, valamint a tudatlanság. De akármely hosszú levelet írjak is
kédnek erről a dologról, azzal a mi iffiaink szokásokat meg nem változtatják,
se az atyák az asztalnál való régi bevett rendet el nem hagyják. Kédnek pedig
azt javallom, hogy a fiának olyan tudományokat adasson, amelyekkel hasz-
nálhasson országának. (...)

TÖRÖK ORSZÁGI LEVELEK,

mellyekben

A II. RAKOTZI FERENTZ

Fejedelemmel Baján Magyar Történetét
más egyébb emelt, zsebz dolgokkal együtt
bájosan előadta.

MIKES KELEVÉN

Az emeltett Fejedelmek néhai kamaraia.

Működés

Az eredetkeppen való Magyar Keziratokból
kiadta

KUTSAR ISTVÁN

Az Ekesztőlásnak Tanítója.

SZOMBATHELYEN,

Nyomatatta SISSZ ANTAL JÓSEF.

1794.

A MÁRTÍRIUM HÁROM ÁLLAPOTA*(örök fogoly)*

szőkevényként árkon-bokron át
 csórtet a lelkem mentené magát
 szagatott ruhában lihegve támoanyag
 már összeszne de lekipásztörök
 karolják föl életet lehelnék belé
 a hit kódében így lenne istené
 fogolyként mint aki harcát feladta
 mosolya álarc míg erőt gyűjt alatta
 újabb szökéshez de hova de merre
 és mindig visszahozzák sárosan összeverve

(álruhában)

bennetek megsokszorozva a legbensőbb gondolatba öltözve
 onnan kikandikálva fitorogva de mindig a bőre szabott
 álca mögött lapulva életem végig sorsotok
 egyiket a másik után vagyok a diák a tengeren
 hányódó kalandor az elorzott álmú repülő
 a légpáncélvezetett tüntető anya
 a magaslatti mámor kínozza hegymászó
 a rendezett agyú matematikus a szájas melós az életet
 habzósoló természetjáró vagyok az örök
 don juan a kaszát forgató mezőpásztor a gyáva hekus
 de honnan ennyi tapasztalat ily érdeklődés
 ki oltotta belém e bujkáló létet
 amelyben minden elképzelhető kaland hőse magam vagyok
 mégis mások pusztulnak belé

(a szabadsághoz)

tudom tudom tudom már
 minden szó fölösleges
 távolra hordó mordály
 ravaszán reszkető kéz eres

a lövés hangja elszáll
 füstje keserű sóhaj
 lehullunk mint a hajszál
 de tisztán él az óhaj

csend lesz a béke lesz a jel
 hogy érted amit megérték
 a száj helyett szemünk felel
 már halni tudok érted

1989

KIVESZŐBEN*In memoriam M. R.*

elhullanak a költők
 mint beteg állatok
 egy megfertőzött nyájban

hullanak a költők
 mint rothadó gyümölcsök
 a fáról

lehullanak a költők
 oly véglegesen
 mint a hó novemberben
 betakarni a magot
 mit nem ők vetettek

hulladoznak a költők
 mint porka havak szilvesztertájt
 ismeretlen rokonok
 vinilinkabátos vállára borulva
 a szülőfalu kocsmájában
 míg kint gyerekhangok
 lehadják a betlehemet

aláhullanak a költők
 mint bukott angyalok az égből
 hullonganak a költők
 mint guánó-szemcsék
 (mit tudta attila
 milyen az igazi szmog)

hullatják verseik a költők
 mint vén fái az időnek
 buldózer ront gyökereiknek
 traktor vonszolja szeméttelrepre
 (nem is tudta milyen jó neked
 arany jános)

széthullanak a költők
 mint rosszul összeenyvezett könyv
 újan már sárgult
 lyukacsos lapjai

kihullanak a költők
 a kor a kortársak önmaguk a jövő
 emlékezetéből

hullák a költők
 iszonyat őket érinteni
 (vagy talán hullócsillagok
 tiszták izzók érinthetetlenek)

A székelyek nyomában (3)

Küver fiaí és a Csaba-monda

(...) az *onogur* elnevezés, amelyből a magyar nép számos idegen nyelvben használatos neve ered, a török nyelv számos példáját is figyelembe véve, arra utal, hogy tíz (=on) törzsből álló törzsszövetséggel van dolgunk. Ám ezeket a törzseket még hunoknak nevezik a görög források. Említik, hogy 525 körül egy *Gordás* nevű királyuk uralkodott az Azo-vi-tengert a Fekete-tengerrel összekötő szoros tájékán, aki Justinianus római császárral szövetséget kötött, Konstantinápolyban megkeresztelkedett és hazatérve népét is meg akarta téríteni. A pogányok azonban fellázkodtak ellene és helyébe testvérét *Mouageriszi* tették aki a rómaiakra is rátámadt.(...)

Ezután egy időre elhalványodik az onogurok nyoma, bár azt tudjuk, hogy 589 körül Quardus a görög püspök, majd utóda Makariosz csoportosan keresztelt onogur katechumeneket (vagyis a kereszttség felvételére előkészülöket). Az onogurokat azután kereshetjük a 6.századi, török szervezetségű 30 tagú *uturgur szövetség* keretében, részben legalábbis Baján avar birodalmának keleti részén, továbbá egyéb törököknek alávetve. A VII.század első ötödében már feltűnik *Kuvrat* neve az onogur-bolgár szövetség élén. Neve a görögöknél *Krobatosz*, *Kouvratosz* változatokban fordul elő. Törökül a *kuvrat* szó „gyűjtsd össze” értelemmel magyarázható. Az óbolgár fejedelmi jegyzék *Kürtnek* jelzi a Irniktől Etele fiától származtatja. Úgy gondoljuk, hogyha „*Kourtou*” elnevezést a kürt-gyarmatiakkal kapcsolatban „kürt”-nek ejtjük, feltételezhető, hogy a vegyes népelemekből álló bolgár birodalom finnugor nyelvet beszélő népei (számkra érhetőbben) *Kürtnek* nevezheték *Kuvratot*. A kürt szó mint szervezeti egység elnevezése nemcsak a hétmagyaroknál, hanem a székelyeknél is megvolt. *Theophylaktosz* és *Niképhorosz* megbízhatónak tartott feljegyzései tanúskodnak Kürt (*Kuvrat*) történetéről, aki Herakleitosz római császár konstantinápolyi udvarában, 619-ben keresztelkedett meg és 630 körül szabadította fel népét az avar uralom alól. Kürt 665 körül halhatott meg. Utódjaként az óbolgár fejedelmi jegyzék *Bezmet* jelöli meg. A két görög krónika szerint Kürt halála után a birodalom népei Kürt öt fia között oszlottak meg.

(...) Az öt fiú közül a legidősebb *Bat-*

baján volt, aki a görög krónikások szerint helyben maradt és arra lehet következtetni, hogy vele maradtak a később Árpáddal bejött magyarság ősei.

A második fiút a görögök *Kotragosz*-nak írják, de valószínűleg *Kurtag* (törökül farkas) volt. Azt is tudjuk, hogy ő keletre vonult, feltehetőleg török jellegű néppel és talán — a később *Magna Hungaria*nak nevezett területen, a rokon nyelvekben *Osbicsnak* nevezett (oroszul *Bjelaja*) folyó vagy a *Kuma* folyó felé sodródott — magyarokkal.

Eszerikh, a harmadik fiú a bolgárokkal (keverék néppel) vonult délnek és megalapította a dunai Bolgárországot.

(...) A negyedik fiú nevét egy görög Anonymus (vagyis névtelen) jegyezte fel Szent Demeterrel kapcsolatos legenda-gyűjteményében. Ennek a fiúnak nevét ő Koubernek írja görögül, de Moravcsik Gyula bizantinológus és Rásonyi László turkológus egybehangzó véleménye szerint *Küvernek* kell olvasni.

(...) Az ötödik fiú, *Alzyk* neve azzal kapcsolatban került elő, hogy népe Németország felé vette útját, de rajtavesztett és csak népe töredéke tudott menekedni találni az Adria táján, Ravennától függő területen, ahol maradékaik elporlottak.

(...) Küver vezér a Kárpát-medencében eleinte békésen megfér az avar kagánnal. A kagán őt tette meg az országban lakó idegenek — köztük görög származásúak — helytartójává. Később összekülönböztek, Küver és a kagán csapatai 5-6 esetben meg is ütköztek. Állítólag a kagán nem akarta megengedni, hogy Küverék görög területre, azaz a római birodalomba vonuljanak. Minthogy

végül kétszer is Küver csapatai kerültek ki az ütközetekből győztesen, a kagán északra húzódott vissza, Küver vezér (akit a görög forrás archónnak címez) pedig népével, mint „új Mózes” átkelt a Dunán és délre hatolt.

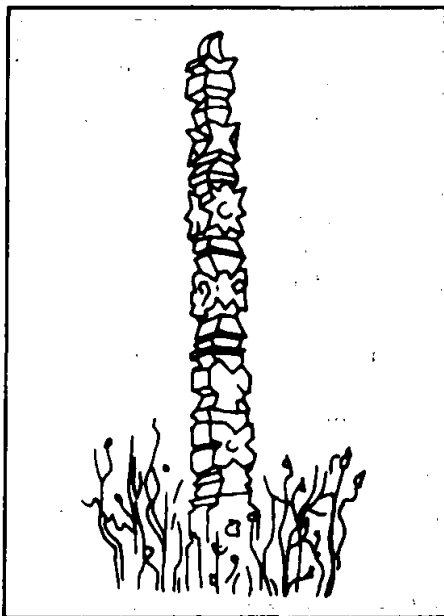
(...) Küver egybeült való felbukkanásáról nem tudunk, de sorsa igen emlékeztet *Csabáéra*, akiről a székely monda jelzi, hogy népével Görögországba ment, de onnan nem tért vissza. Annyi világos, hogy Küver ellentétben a görög névtelen állításával, nem „Mózesként”, minden népével kelt át a Dunán, hanem csak egy seregrel valóval, amelyben úgy tűnik, jócskán voltak görögök is, akik ezt az alkalmat arra is használták, hogy régi hazájukba visszatelepülhessenek. A Csaba-mondában is csak a nép egy része maradt el örökre (nem tértek vissza a görög földről), a többiek otthon maradtak a Kárpát-medencében, de ezekről a görög Anonymus nem tud.

(...) Kézai az Etele halála utáni időre helyezi Csaba Görögországba menetelét és azt mondja Csabáról, hogy korozmin felesége volt. Ez annyiban érdekes megjegyzés, hogy a székelyeknek volt egy *Koromza* nevű ága is, amiből arra is lehet gondolni, hogy az Aral-tó mellől idesorodott korozminok nem mind tűntek el Csabával. A monda egyes elemei tehát különféle változatokban bukkannak fel. Egészen mesés, vágyálomelem az, hogy ha a székelyek bajba kerülnek, Csaba a Hadak útján (a Tejút) száguldozva jön és megsegíti őket. A Tejút csillagai a Csaba-sereg lovainak csapását jelölik meg.

Noha kutatóutunkon a csillagokig emelkedtünk, mégis csak annyit mondhatunk, hogy Küver és Csaba azonossága nem bizonyítható, de gyanítható, hogy a Demeter-legenda Küver vezérének sorsa indította el a Csaba-monda keletkezését.

Úgy látszik, Küver a kudarccal végződött makedóniai országalapítási kísérletet nem sokkal élte túl és sohasem tudta meg, hogy az otthon maradtak valamivel sikeresebbek voltak az országalapításban, mint az ő elporladt hada. Talán az országalapításban a székelységre hárult szereppel vannak kapcsolatban a mintegy három emberöltővel mai korunk előtt Thury József feljegyezte székely szállóigék: „Székely szülte a magyart”, „Ha a világon székely nem lett volna, magyar sem lett volna”.

(folytatjuk)

Gyűjtsünk népi elbeszéléseket!

Valahol olvastam, hogy az öregség egyik jele az, hogy az ember ismétli önmagát. Most valami ilyenre készülök én is, amikor a népi próza realista ágáról, a népi elbeszélésekről kívánok szólni. Hiszen már 1974-ben *Új népi műfaj születésén* címmel (a Művelődés 11-12. számaiban) írtam arról, hogy a realizmus „betört a népi hagyományvédett övezetbe”, s ezt tudomásul kell vennünk. Később, 1976-ban három számban is foglalkoztam a *realista fogantatású népi elbeszélések* más-más oldalával. S ha ide idézem, azt azért is teszem, mert már a címek is sokat mondanak, árulkodnak arról, hogy miről is van szó: *Realista törekvések a népi prózában* (ez az év 1-es), *Élményelbeszélések a népi prózában* (a 4-es) és a *Mindennapok valósága* (a 7-es számban).

Mindezt csak felemlítem, anélkül hogy felsorolnám mindazokat az okokat, amelyek arra sürgetnek, hogy fontolóra vegyük a tényt, miszerint a népköltészetben is van változás, s ezt a változást az „új” műfaj is jelzi.

S hogy ez a felfedezésem nem csupán üres szó, hanem egy tapasztalat végeredménye is volt, azt bizonyítják azok a népi elbeszélések, melyeket az elmúlt évek során különböző falvakban gyűjtöttem, s amelyek eredményeként a 150 gyűjtött elbeszélésből az *Asszonyok könyve* című elbeszéléskötetben kilencvenet közzé is tettem. Ebben csupán asszonyoktól gyűjtött elbeszélések vannak. Így tehát ezúttal nem szükséges itt mustrát hozni annak bizonyosságául, hogy ezektől az egyszerű paraszti asszonyoktól milyen gyönyörű kerek elbeszéléseket jegyeztem le. Sem arról nem kívánok ezúttal szólni, hogy ezek irodalmi, esztétikai értékeik mellett a tegnapi és mai paraszti életnek milyen fontos dokumentumai.

Miért kell mégis újból beszélni a témáról? Nehogy az ismételtetés hibájába essem, nem is ezekről akarok beszélni most, hanem sokkal inkább arról a sajátos jelenségről, mely néprajzi gyűjtéseinket jellemzi, hogy ugyanis *siketen és vakon* megyünk el ezek mellett az elbeszélések mellett. Hiszen tudomásom szerint azóta sem jelentkeztek gyűjtőink hasonló gyűjteménnyel. S mindez miért? Mert a tudományban is kísért az a lomhaság, mely nem képes megújulni, mely a régi utakat, még ha azok már begyepesedtek is, nem képes elhagyni. Nem képes új utakat törni és azokon elindulni. Pedig a *változás az élet kemény és alapvető törvénye!* Tudomásul kell hát vennünk, hogy a hagyomány, a népi kultúra maga is alakul, változik, s ez a változás tükröződik is benne. Miért sírnánk azon, hogy bizonyos közösségek már nem kívánnak sárkányokról és óriásokról beszélni? Csak azért, mert a Grimm testvérek a tündérmeséket gyűjtötték?

Tudomásul kell vennünk tehát, hogy a racionalista gondolkodás a legtöbb népi közösséget arra ösztönzi, hogy ne sárkányokról, tündérekéről meséljenek, hanem mindennapi dolgaikról, a hétköznapiakról, mindennapi konfliktusaikról.

A nemtörődömségben, illetve a gyűjtők húzódozásában talán az is benne rejlik, hogy nem képesek felfedezni ezekben az elbeszélésekben az értékét. Hiszen nem is tagadhatjuk, értékük éppen az általunk is megszokott, szeretett

tündérmeséktől eltérő masságukban van. Ezek az elbeszélések már nem sorskérdésekről szólnak, miként a tündérmesék. Nem is áttételes, jelképszerű bölcsességet sugallnak, miként a tréfás mesék. A hétköznapiakat adják, a mindennapok valóságát. Erényekkel, hibákkal a népi elbeszélők családja tagjait, szomszédait, barátait és ellenségeit is felvonultatja. S ha nem is az a fontos az elbeszélésekben, hogy általánosító erejű mondanivalót hordoznak, az életet hozzák vérbően. S gyakran a rendhagyó, a szabályostól eltérő magatartásformákat örökítenek meg, vagy pedig olyan titkokról, indulatokról, érzelmekről vallanak, amelyek, noha már meghaladott az idő, a népi konvenció még tilt.

De ugyanez az élményszerűség és a gazdag szóbeliség termelte ki a népi elbeszélések tökéletes, kiforrott struktúráját is.

Ez az epikus erény — amely a szóbeliségben mindig megvolt és megvan — többé vagy kevésbé művészi megvalósulásban, hogy ti. bármilyen egyszerű, köznapi dolgot, relációt vagy tájékoztatást élményszerűen ad elő. A fent mondottakra legékeesebb bizonyítékok talán a múlt századból való levéltári adatok, tanúvallomások egyszerű emberek: a valóság vérbően lüktet ezekben. Ugyanez a vérbő érzékletesség ragad meg Bornemissza Péter *Ördögi kísérteteiben* vagy a kódexirodalom középkori látomásaiban. Mindezt a *szóbeliség művészete termelte ki évezredek során*. (Erre a városi ember képtelen, hiszen gondolkodásában, szellemi gyakorlatában a szó mind kevésbé fontos, szellemi alkataiban az absztrahálás a döntő.)

Ez teszi lehetővé a szóbeliségben a szép, kerek, külön történeteket, amelyeknek mind egy-egy külön-külön élménymagja van, amelyből a külön-külön sztori kicsírázik. Ha ez erénye a népi epikának, egyben korlátja is: általában nem képes olyan nagyobb struktúrára, szerkezeti kompozícióra, amelyben a részek bonyolultabb függőségben fejezzenek ki egy nagyobb egészet; viszont az egyes külön-külön részek a népi valóság freskójának egy-egy mozaikdarabját teszik ki.

(Itt most nem kívánok arról szólni, hogy napjainkban mind több és több falusi ember vágyik arra, hogy megírja saját életét. Ez más téma. Nemcsak azért, mert az írásbeliség sokkal inkább megengedi az önéletrajzszerű vallomást, hanem azért is, mert a népi elbeszélések témája nem elsősorban a közlő saját élménye, de a faluban megeső történetek regisztrálása is. Élő műfaj ez mindenütt, ahol még élő szóbeliség van. Az emberek arra is belső kényszert éreznek, hogy a közeliükben történt dolgokról véleményt formáljanak, kommentálják az eseményeket, dicsérik vagy elmarasztalják.)

Távlatok és teendők

Melyek tehát távlataink?

A népi elbeszélők edv évezredek technikai kiforrottságával segíti a népi közösségek kiemelkedő alkotóvénájú tagjait, hogy közléseiket a körülöttük lévő társadalomról kerek elbeszélésekben fejezzék ki, élőszóval is. Mindkettő-

ben azonban azonos belső igény fogalmazódik meg: beszélnünk kell forró, örömteljes vagy fájdalmas élményeinkről. S ez a sok élmény különböző falvakból, különböző emberektől, más-más alkatúaktól a valóság ezer színét és ízt hozza felszínre. Ebből az derül ki, hogy a népi valóság egyáltalán nem egységes, ezer olyan finom árnyalata van, amelyet nem ismerhetünk: a népi érzelmi és etikai viszonyulások értékes dokumentumai ezek, a maguk egészében és teljességében a népi valóság hatalmas freskóját alkotják. Egyben vallomás ez a megtett útról, a mélyreható változásokról a paraszti életben. Vallomások múltból és jelenről. Ugyanakkor a népi elbeszélők történeteikre saját egyéniségük bélyegét is rányomják.

Szerte az országban ki tudja hány népi alkotó várja a megváltó érdeklődést, kíváncsiságot az odaérkező folkloristától, hogy élményeit, észrevételeit, kommentárját a körülötte zajló világról a maga kerek és kiváló népi elbeszéléseiben úgy fogadja el, ahogyan azt megírta. Csakhogy a folklorista kevés, annál több a népi valóságot gyakran a folkloristánál is különül ismerő tanár és tanítói, aki bizonyára vállalja ezt a feladatot. Hány kiváló tanító és tanár gyűjtött már most is „hagyományos” műfajokat. Hogy azonban alig tudok olyanról, aki „igaz történeteket”, népi elbeszéléseket, a maguk mindennapi dolgairól elmondott élményeiket meghallgatná, abban nyilvánvalóan éppen mi, „hivatalos” folkloristák vagyunk hibásak. Sőt bűnösök! Szinte mániákus az a gyűjtőszennvedély, ahogyan a már-már kihalóban lévő, gyakran szájalmas, degradált meseszövegeket összegyűjtjük—ahelyett, hogy a ma is élő, eleven forrásokra rátalálnánk! Vajon nem éppen ez eleven forrásokból táplálkozó, mai jelenvalóságunkat mai szinten hozó népi műfaj a legkésebb bizonyított arra, hogy az elbeszélő kedv nem apadt el? Mert bár egyes népi közösségek egy-egy szellemi rezervátumban még elfogadják és éltetik a hagyományos tündérmesét vagy balladát (és ilyenre is tudunk még ma is példát), másfelől a népi közösségek nagy része már a „tényirodalmat” követeli meg; a mesével szemben a kor racionalitását, az öröklött forma helyett a régít megújító mai formát—jelképes mesei stílus helyett a realista hangvételt igényli. Vajon nem délibábot kergetünk-e, amikor vakon és érdektelenül megyünk el az igazi, élő értékek mellett?

És a teendőink?

Nézzünk jól körül falusi környezetünkben. Vegyük észre a népi alkotókat. Keressük fel őket. Jegyezzük le azokat az „igaz” történeteket, élményeket a közelmúltból vagy a jelenből, amelyeket gyakran meséltek, csak éppen mi nem vettük észre. Vagy akár buzdítsuk arra, hogy maguk írják meg mindezeket.

Jelen frásom felhívás kíván lenni a falun dolgozó tanítókhoz, tanárokhöz, értelmiségiekhez, akik nem közömbösek a rájuk bízott nép sorsa és értékei iránt: induljanak el, és gyűjtsék magnószalagra minél hitelesebben a változó és alakuló paraszti élet és a közelmúlt eme szép dokumentumait.

Hogy jobb kedvre derítsem azokat, akik a gyűjtésre „elszánják” magukat, a következőkben a fent elmondottakra saját tapasztalataimból hozok majd példákat.

RÉGI CSÍKSOMLYÓI BÚCSÚSÉNEK

„Minck előtt a Nép haza felé indulna”

Megnyertük, amiért jöttünk.
Istenünkkel mebékeltünk.
Testi, lelki áldást vettünk.
Szűzanyánkkal frigyét köttünk:
Hogy már fedhetetlen
Lesz életünk szüntelen.
Uram, feltett szándékunkat,
Erősítsd akaratunkat.

Itt mulattunk bátorsággal,
Bételtünk lelki vígsággal,
Már válunk el búsulással
Szűzanyánktól könnyhullással.
Bár itt maradhatnánk,
Holtunkig lakhatnánk,
Szent házában mulathatnánk,
Nézésében vigadhatnánk.

Vagy bár arra érkezhetnénk,
Hogy gyakorta eljöhetnénk,
Szűzanyánkkal itt lehetnénk,
És tiszteletet tehetnénk!
De ezt is megtennünk
Nem lehet minékünk,
Mert messze a lakóhelyünk,
És nyomorúság életünk.

Legyen hát úgy mint Atyánk
Tetszik, s az ő Szent Fiának,
És jobb keze ujjának,
A teljes Szentháromságnak.
Ó kegyelem Anyja,
Magyarok Asszonya,
Kérjük anyai áldásod
Indulván, s szent pártfogásod!

Orbán Endre grafikája

(folytatás előbbi számunkból)

(...) Ám múlt idézés sosem öncélú. Ezek a találkozók egyebek mellett azt is tudatosították, hogy a megnövekedett gondok ma is józan mérlegelést, szövegek helyett tettekben megnyilatkozó helytállást követelnek. Olyan gazdasági-társadalmi folyamatok felérését teszik időszerűvé, melyek a vidék lakosságának elvándorlása helyett a hazaszeretést avatják a történelmi mozgás fő irányává. Következésképpen a helyi ipartelepítést, az intenzív mezőgazdálkodást, a városiasodással párhuzamosan pedig a szellemi otthonteremtést.

Ezért volt nagy az öröömöm 1981. június 7-én, a harmadik művelődési hét utolsó napján, amikor a Bágyi Várhegyen állva a várfesztiválra igyekvők hosszasan kigyózó karavánjait szemléltem. Mert annyi évtizedes elvándorlás után először tapasztalhattam a Homoród völgyéből kirajzottak hazaszeretését, jóllehet az akkori vonzóerő nem volt más, mint az első ízben szervezett (azóta immár hagyományossá vált) bágyi várfesztivál. Dehát sor kerülhetett volna erre, ha 1979-ben nem kezdődik meg a tájegység—Jánosfalvi Sándor István, Orbán Balázs és Bözödi György után hanyadik? — újrafelfedezése? Hát akkor, ha a harmadik művelődési hét előkészítése során Nagy Attila nem teszi elének az 1980-as Korunk évkönyvet, s nem olvas fel egy részletet Péter Vass Ferenc tanulmányából, amelyben a szerző az erdélyi paraszttájak számbavétele során kiemelten szól a XVII. századi török és tatárbetörések idején épített (és több ezer ember menedékként szolgáló) bágyi várról is?

A sors paradoxona, hogy maguknak a bágyiaknak is Nagy Attila kellett hogy felidézze a hat falu által 1660–1661-ben emelt vár építéstörténetét és önvédelmi szerepét. Igaz, ma már csak az alapjai látszanak. De az mégiscsak furcsa, hogy a maiak közül már senki sem emlékezett arra a múlt században még élő (pontosabban: a Bach-korszakban betöltött!) Homoród-menti népszokásra, amelyet a vidék hajdani krónikásai eképpen örökítettek meg: „pünkösdi napján csoportosan keresik fel a várhelyet, az öregek elbeszélnek a fiataloknak a várral kapcsolatos hagyományokat, majd leeresztik a szalmával becsavart égő kereket a hegyoldalra, mint valaha, amikor az ostromló ellenségre cregették”.

Nyilvánvaló, hogy az önértéktudat elhalványulása egészségtelen kisebbségi komplexushoz vezet; aminthogy az is tény: az ezzel ellentétes folyamat, az önértéktudat túltengése — szintén kóros jelenség. Az egyértelműen helyes viszonyulásra, követendő magatartásra Demény Lajos figyelmeztette a Homoród-mentieket 1980-ban: „Nem vagyunk többek másoknál, de nem is vagyunk kevesebbek...” A hagyományápolás—agyományátadás folytonosságának helyreállítása, a nemzedékek közötti párbeszéd biztosítása avatta tehát bensőséges ün-

neppé az eddigi várfesztiválokat.

Nem számoltam utána, hogy szellemi életünk jelesai közül hányan fordultak meg eddig a Nagy-Homoród mentén. De az most nem is lényeges, korai még a mérlegelés. Pillanatnyilag az a legfontosabb, hogy a megkezdett úton továbbhaladhassunk. Ehhez pedig — miként az alábbi vallomásokból is kiderül — immár nem hiányzik a kellő „útra-való” sem.

Kányádi Sándor:

— Számomra az a sikeres író-olvasó találkozó, ha a karon ülőktől a botra támaszkodókig mindenki jelen van a teremben. Annak örülök, ha ilyen alkalmakkor nemcsak értelmiségiekkel találkozunk, hanem földművesekkel, gyárban járó munkásokkal, bányászokkal — akikért voltaképpen írunk. Akik sajnos nem olvasnak annyit, mint amennyit elvárunk tőlük, de ezért szívesen hallgatják a verset, igénylik az irodalmat és a művészetet.

Érdemes elgondolkozni egy kicsit a dolgokon: hogy is van az, hogy az emberiség évezredek óta ragaszkodik a művészethez? Még akkor is, amikor úgy tűnik, hogy helyen-helyen az embereknek már mindenük megvan ami vágyaikat kielégíthetné, életüket kitölthetné. Egy neves francia gondolkodó eképp tündökölt ezen: a művészet valóban nélkülözhetetlen — csak azt tudnók, hogy mihez? Egyszer nekem is feltették ezt a kérdést Zetelakán. És akkor hirtelen rávágta, s azóta is ezt vallo: azért létszükségletünk a költészet s általában a művészet, mert annak a hiányérzetünknek az ébrentartója, mely folytonosan előbbrevizsi a világot.

A nagy kérdés nyilván az: miként válhat nélkülözhetetlenné számunkra a művészet? Hiszen nélküle is meg lehet élni — *vegetatív szinten* persze. Hadd tegyem fel én is a kérdést a Városfalviaknak: vajon miért érezték fontosnak, hogy ilyen szép tágas művelődési hajlékot építsenek maguknak? Hát a bágyiak meg a többi kiesi falvak lakosai ebben a völgyben? Szerintem azért, hogy legyen ahová időnként eljönnek, legyen ahol a kultúra iránti fogékonyságukat táplálunk. Mert — miként ezt a Homoród-menti szervezett művelődési hetek is bizonyítják — a művészet csak akkor válik nélkülözhetetlenné ha az emberek részesednek már belőle.

Gelu Păteanu:

— Negyvenöt éve írok, harminc éve fordítok. Ötvenhárom évesen ötvenhat magyar irodalmi alkotás román tolmácsolása sorakozik polcaimon Énlakán. Hogy ez sok-e vagy kevés? Nem tudom. Csak azt, hogy gazdag embernek érezhetem magam. Szellemitekben persze. Mert ami kincset a román és a magyar irodalom kiteremtett magából, azt mind a magaménak tudhatom. Hogy mekkora boldogság ez, csak az tudja felmérni, aki azzal is tisztában van, hogy egy-egy nép, nemzet lelkületét mindig az illető nép, nemzet költői, írói, festői, szobrászai, zeneszerzői fejezik ki a leghitelesebben. Én pedig napon-

ta olyanok közt forgolódom — olykor személyesen, máskor műveikkel ismerkedve —, akitől ennek a lelkületnek az alakulása, alakítása függ.

Ez az út pedig a Homoród-mentiek előtt is nyitva áll. Főként a fiatalabb nemzedékek előtt. Hiszen már jó pár éve országos hírd emberek járnak ide. Nemcsak az élő meg az írott szó művészei hanem a társ művészetek képviselői is. (...) Nem érezheti elsettnnek magát az az ember, aki előtt nyitva az anyanyelvű műveltség szerzés útja, s aki a román kultúra minden alapvető értékét magának tudhatja, ugyanakkor pedig jártassá válik két olyan egyetemes nyelvben mint amilyen a képző és a zeneművészet.

A Homoród-menti művelődési hetek szervezői ebben az irányban verik az útát. Meggyőződésem szerint eredményesen, a távlatokat tekintve pedig — sokat ígérően.

A Homoród-mente távol esik a nagy művelődési központoktól? Lám, nem is esik olyan távol. Ha kezdeményezésben, tennikarásban és — miért ne vallanánk be? — áldozathozatalban nincs hiány. S ha irodalmunk, művészetünk jeles alkotói, tudományos életünk személyiségei sem tagadják meg támogatásukat. A közös akarattal végzett munka így válik a tágabb közösség kincsévé is.

1984

SZÉKELY ÚTKERESŐ

Közeleti—Művelődési—Irodalmi lap
Megjelenik havonta

Felelős szerkesztő:

BEKE SÁNDOR

Szerkesztőség:

DEÁK ZOLTÁN

PÁLHEGYI PÁL

RÓTH ANDRÁS LAJOS

Számunk tiszteletbeli munkatársai:

CSEKE GÁBOR

CSEKE PÉTER

HUBBES ÉVA

LENDVAY ÉVA

NAGY OLGA

PÁLL SZILÁRD

SZENYEI SÁNDOR

VERESS DÁNIEL

VOFKORI LÁSZLÓ

ZSIGMOND GYÓZÓ

A szerkesztőség postacíme:

4150 Székelyudvarhely, Postafiók 40.

A szerkesztőségi munkálatok az

SZKI Computer Media Rt.

TYPO rendszerével készültek az

INFOPRESS Kft.-nél.